

УДК 712(477.83-25)

hala.petr@polynet.lviv.ua

revertime08@ukr.net

arhnovo@ukr.net

Петришин Г. П.*кандидат архітектури, професор*

orcid.org / 0000-0003-2558-6725,

Соснова Н. С.*кандидат архітектури, доцент*

orcid.org / 0000-0003-2570-1236,

архітектор Тупісь С. П.

orcid.org / 0000-0003-3772-5243,

*кафедра містобудування**Національного університету «Львівська політехніка»*

РЕКОНСТРУКЦІЯ ПАРКУ «ВИСОКИЙ ЗАМОК» У КОНТЕКСТІ ПРИРОДНОГО КАРКАСУ ЛЬВОВА

Анотація: Львів має складний рельєф, який суттєво вплинув на містоутворюючий процес. Об'єкти природно-заповідного фонду, історичні парки та відкриті простори формують у сукупності природний каркас міста, що зумовлює як ідентичність міста, так і комфорт його мешканців. Успішність збереження та розвитку унікального ландшафтно-історичного комплексу Високого замку обумовлене його значенням в архітектурно-розпланувальній структурі сучасного міста. Реконструкція розпланувальної структури та дендрофлори парку, а також збагачення новими елементами і зручними зв'язками є головними проектними завданнями.

Ключові слова: геоморфологія міста, природно-заповідний фонд України, природний каркас міста, парк «Високий замок», реконструкція.

Постановка проблеми. Геоморфологічні особливості міст нівелюються унаслідок зростаючого антропогенне навантаження. Сьогодні розуміння природного середовища як необхідної умови існування, і, більше того, розвитку людини стало ключовим у містобудівній теорії [1]. Звернення уваги на взаємозв'язок архітектоніки ландшафтів і урбанізацію міського середовища [2], та синергетичний підхід до проблем гуманізації урбанізованого середовища [3, 4] і естетичні міркування [5] повинні втілюватися у підходах до вирішення містобудівних завдань. Особливо для міст з середньовічною генезою, відчутною є проблема збереження міського ландшафту [6].

Видатні особливості геоморфології міста можуть бути збережені завдяки створенню комплексних програм зі збереження пам'яток різних категорій, які б взаємно доповнювалися та були захищені зонами охорони [7, 8]. У сучасній структурі Львова пагорби входять у природний каркас системи озеленення

міста та становлять його два клини – пд-сх та пн-зах. Найзначніша домінанта - гора Високий Замок є складовою ланцюга плосковершинних ерозійних останців. З часом пагорби були заліснені, а від 19 ст. стали основою для створення пейзажних парків та прогулянкових алей. Тут утворено парк «Високий замок» площею 35,4 га, який посідає найкращі локації для огляду панорами міста та є головним об'єктом туристичних екскурсій. Від 1998 р. парк входить у зону охоронюваної світової спадщини UNESCO, є пам'яткою садово-паркового мистецтва місцевого значення та входить до складу природо-заповідного фонду України [9] і вимагає особливо турботливого ставлення. Адже актуальним завданням сьогодення є не тільки ідентифікація культурних цінностей, їх дослідження й охорона, але й активне використання історико-культурного потенціалу м. Львова як потужного туристичного ресурсу [10] Зростання антропогенного навантаження зумовлює застосування сучасних засобів до облаштування відкритих просторів міст [11].

Мета та завдання статті – обґрунтування концепції та формулювання пропозицій щодо підходів та прийомів реконструкції та утримання парку «Високий замок» у Львові у контексті розвитку природного каркасу міста.

Виклад основного матеріалу. Геоморфологічне різноманіття території Львова стало основою розвитку міста, а на сучасному етапі - розвитку його природного каркасу, закладеного у сучасний Генеральний план міста. Високий замок є найвизначнішою просторовою домінантою у краєвиді Львова та оточений широкою охоронною зоною. Найвищий структурно-денуаційний рівень гори Високий Замок сягає 370-380 м н.р.м.

До парку прилягають території, різноманітні за функцією, ландшафтом, планувальною організацією та ступенем антропогенності і забруднення. У території міста парк фіксують вулиці: зі сходу – вул. Опришківська; з пд. сходу та півдня – вул. М. Кривоноса; з пд. заходу, сходу і півночі – вул. Замкова. На території парку проходить однойменна вулиця Високий Замок – частина львівського прогулянкового корсо, прокладеного у 19 ст. узгір'ями понад Львівською котловиною з унікальними видовими пунктами [12].

Оскільки кінцевим результатом досліджень було створення концепції розвитку парку Високий замок, для досягнення мети сформульовано задачі, характерні для дослідження відкритих просторів міст [13]: - дослідити та виявити роль і значення території парку Високий Замок у архітектурно-розпланувальній структурі Львова; - проаналізувати та оцінити стан існуючих природно-ландшафтних комплексів території парку Високий Замок; - дослідити та виявити характер і цінність компонентів природного ландшафту та біорізноманіття середовища парку Високий Замок, - проаналізувати та оцінити

використання території парку Високий Замок; - виявити конфлікти та критичні взаємодії як у парку, так і з його оточенням (14).

1. Аналіз сучасного використання території

Початки закладення парку сягають 1830-х років, коли були заліснено узгір'я, схили якого під час дощів перетворювалися на потоки болота, створюючи проблеми для міста, яке починало стрімко розвиватися. Пріоритетними стали проекти розвитку мережі доріг, санації міста та озеленення [15]. Тоді ж засипано яр між Княжою і Замковою горами, розплановано терасу для парку, що суттєво змінило рельєф і ландшафт у краєвиді Львова. Зміна ландшафтної ідентичності міст проявляється дедалі гостріше [16]

Парк отримав характерний для епохи пейзажний стиль, у 1845 р. побудовано кав'ярню та будиночок садівника [17]. Узгір'я стало улюбленим місцем численних прогулянок львів'ян, а до головного входу було прокладено трамвайну вітку.

Головний вхід і під'їзд до парку розташовано від пд. сходу у місці сходження вулиць М. Кривоноса, Опришківської та Високий Замок. Вхід від півдня з вул. Замкової можна трактувати як головний пішохідний, що бере свій початок із середмістя, від Порохової вежі через сквер «На Валах». Від півночі входи і під'їзди у парк відсутні, за винятком тераси біля підніжжя гори, яка використовується відвідувачами стихійно. Входи до парку Високий замок не пов'язані із маршрутами міського громадського транспорту. Автостоянку для гостей парку передбачено в аванзоні головного входу в парк від вул. М. Кривоноса і вул. Опришківської.

На території парку „Високий замок” знаходиться низка дисгармонійних об'єктів, яким виділено території для їх обслуговування. У 1957 р. в парку споруджено комплекс будівель Львівського телецентру з передавальним комплексом і телевежею на верхній терасі. Також деструкційну роль відіграють ресторан „Високий замок” та його філіал біля входу в парк з вул. М. Кривоноса і вул. Опришківської, громадські туалети при ресторанах, автостоянка для гостей парку поблизу головного входу, дитячі майданчики. На підніжжі північних схилів над джерелом Св. Марії по вул. Замковій, стихійно облаштовано Хресну Дорогу з капличкою та фігурами на станціях. У схилі гори на північному сході по вул. Опришківській знаходяться автостоянка та склади.

Схили узгір'я підлягають ерозійним деградаціям, що пов'язано із антропогенною діяльністю, в першу чергу із витоптуванням схилу потоками рекреантів. Серпантинні стежки не забезпечують потреб всіх відвідувачів, особливо дітей та молоді, внаслідок чого частина відвідувачів парку піднімається на вершину гори крутою лінією схилу. Це призвело до знищення

грунтопокровної рослинності. Дещо зменшилася площинна ерозія після влаштування металевих сходів „на палях” між середньою та верхньою терасами від північного заходу. Важливо інженерними засобами перехопити потоки води на рівні терас і врегулювати спуски із тераси на терасу в конкретних запропонованих місцях інженерно-архітектурними засобами.

Ґрунтовну інвентаризацію насаджень узгір'я Високий замок виконано у 2007 р. На основі зібраних даних зроблено висновки про видове різноманіття деревно-чагарникової рослинності парку. Загалом на досліджуваній території парку (Замкова гора та прилеглі ділянки) було обліковано 3351 дерев та 918 чагарників. Загальна кількість видів деревно-чагарникової рослинності парку складає 58. З них 7 видів – хвойні рослини і 51 – листяні; дерева у парку становлять 78,5%, чагарники – 21,5%. Значна частина дерев і чагарників мають поганий санітарний стан. Кількість ушкоджених дерев залежно від виду становить 60-40% (18). В основному парк формують дерева, вік яких понад 100 років. Однак в процесі природного поновлення появились різні вікові групи окремих видів. Лише 10 особин є у віковій групі понад 150 років, які зростають тут з моменту закладення парку (19).

Ландшафтно-планувальна організація насаджень характеризується масивами на схилах, а на терасах компонується гаї, групи дерев і чагарників, алейні посадки, формовані живоплоти, а також солітери. Все це насадження штучного походження, створені у різний час. До елементів первісної композиції належать каштанова алея, яка бере початок від гроту з лівими і проходить довкола Замкової гори, підводячи до основних паркових споруд у партерній частині – ресторану «Високий Замок» та будиночка садівника, та ясенева алея на нижній терасі.

2. Взаємодія природних і антропогенних компонентів території парку „Високий замок”: типи конфліктів

Останніми роками, з розвитком туризму у м. Львів, парк «Високий Замок» має збільшене експлуатаційне навантаження, що зумовлює особливі вимоги до проектування [20]. Щорічний потік туристів у місті складає близько 3 млн, а відвідання «Високого замку», звідки відкриваються панорами на місто, є пріоритетним.

У процесі досліджень парку у 2018 р. виявлено типи конфліктів, які виникли в процесі функціонування парку [14].

1. Планувальний конфлікт – архітектурно-планувальними засобами не акцентовано входи, відсутня інфраструктура обслуговування відвідувачів парку при входах, алейно-дорожня мережа не структурована, не зафіксована планувальними засобами історична архітектурно-планувальна структура.

2. Просторово-візуальний конфлікт полягає у втраті частини візуальних зв'язків узгір'я та міста. Панорами, що за планувальним задумом парку, відкривалися на міські архітектурні та ландшафтні доміанти, сьогодні перебиваються саморослими деревами та спотворені висотною забудовою останніх років.

3. Функціональний конфлікт – несумісність використання території парку на окремих ділянках з природоохоронною функцією, зумовлена наявністю окремих господарських та інших не паркових об'єктів на його території, які зведені без врахування вимог захисту природних компонентів парку та ландшафтно-композиційних принципів побудови парку.

4. Антропогенний конфлікт спричинений діями людини по відношенню до природного середовища: витоптані на схилах стежки, сліди розкладання багать, вигул собак, несанкціонований забір ґрунту, їзда по території парку на автомобілях, акти вандалізму до його природних та архітектурних елементів.

5. Природний конфлікт, закладений у непереборній силі природи, яка руйнує культивовані людиною природні об'єкти. Наприклад, самосів дерев, що глушить культурні рослини і перебиває панорамні види, ерозія схилів, хвороби і відмирання дерев, поширення македонської молі, що масово знищує насадження вікових, пріоритетних у місті каштанів.

6. Транспортно-пішохідний конфлікт виникає через відсутність облаштованих автостоянок та безпечних пішохідних підходів, відсутність маршрутів громадського транспорту для під'їзду до парку тощо.

3. Концепція архітектурно-планувальної організації парку „Високий замок”.

На основі критичного переосмислення отриманих даних розроблено зонування території парку Високий Замок, враховуючи його статус об'єкту пам'ятки садово-паркового мистецтва. Розроблено проект утримання та реконструкції парку Високий Замок з врахуванням будівництва підвісної канатної дороги для використання рекреаційних можливостей парку. У процесі виконання проекту здійснювалася координація з розробником детального плану території суміжного району навколо паркової зони міста (рис. 1.). Для збереження образу Високого замку як легенди Львова, необхідно кардинальне покращення утримання парку, відновлення існуючих та розвиток нових елементів.

Генеральний план території передбачає планувальний розвиток парку як в цілому так і окремих його об'єктів і елементів. Основні концептуальні положення відновлення парку «Високий замок» полягають у подоланні виявлених конфліктів.

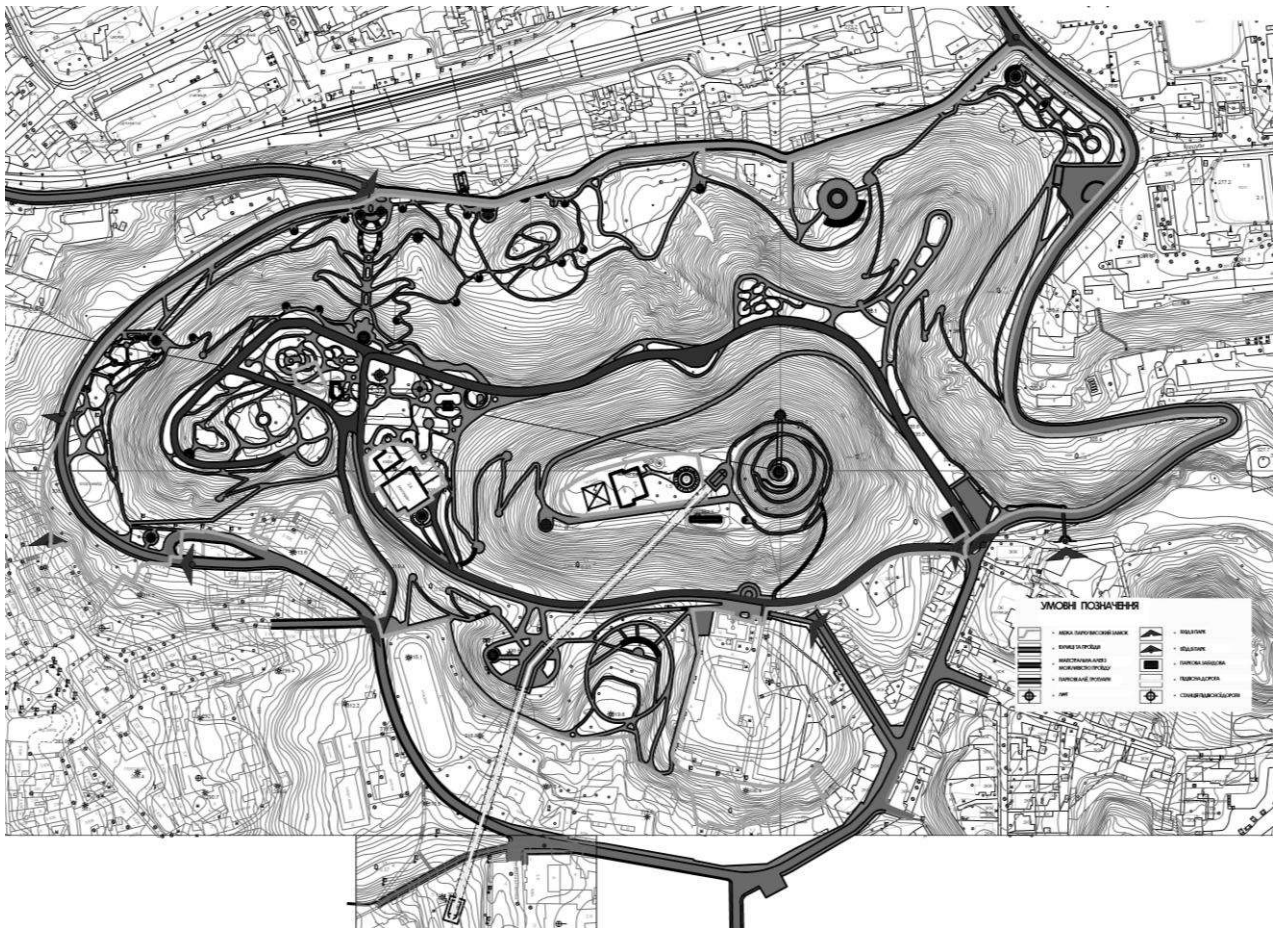

Рис. 1. Концепція генерального плану парку «Високий замок» у Львові (14).

Концепція архітектурно-планувальної організації передбачає поділ території на ландшафтно-територіальні райони: А – Замкова гора, Б – головна тераса парку, В – лісопарковий масив західних, північних та східних схилів, Г – південні схили, що підтримують південну паркову терасу, Д – нижня тераса парку, Е – північна тераса парку, Д-1 – сади північного входу в парк від вулиці Опришківської. Наступно ландшафтно-територіальні райони поділяють на об'єкти, у які структурно входять найменші планувальні одиниці – елементи. Запропоновано структурний поділ території парку дозволяє ефективно проводити її моніторинг, зберігати, розвивати і ефективно планувати роботу над об'єктами, елементами та цілою територією.

Велику увагу приділено комутації парку «Високий замок» з іншими елементами природного каркасу міста та розмежуванню транспортних і пішохідних потоків. Зокрема, пішохідний міст над вул. Опришківською поєднає головну терасу парку і територію регіонального ландшафтного парку „Знесіння”, перспективні пішохідні мости через залізницю поєднують парк з міською забудовою від півночі з дільницею Підзамче. Для залучення до огляду парку більшого числа гостей та полегшення доступу неповносправними відвідувачами проектом передбачено нові засоби пересування: підвісна дорога,

яка прямує практично від центру міста (вул. Підвальна) через оглядову терасу-бельведер на верхню терасу. Запропоновано влаштування ліфта від підніжжя кіпця на вершину через міст. Завдяки відновленню історичних алей-серпантин буде забезпечено зручні зв'язки по вертикалі між різними терасами парку.

На основі композиційного аналізу парку та інвентаризації насаджень, запропоновано реконструювати або реставрувати характерні стильові компоненти парку. Проектом передбачено реконструкцію квіткових партерів з відновленням композицій середини XIX – початку XX ст. На головній алеї „Korso” запроектовано сад малої північної екседри-бельведеру, північна екседра-лева та сад великої північної екседри-бельведеру з альтанкою. Окрім того, до головної тераси виходять раніше згадані серпантини та сходи. Проектом також передбачено облаштування нових елементів, зокрема як: музей води (північний вхід), оранжерея-кафе (західний вхід від вул. Б. Хмельницького), музей „Високий замок” з макетом міста (на південній оглядовій терасі), альтанки на головній парковій алеї. Запроектовано нову господарську зону парку. Від півночі вулицю Замкову реконструйовано як паркову алею, а для проїзду запроектовано нову вулицю вздовж залізничних колій.

Висновки:

Цінність парку для структури міста Львова полягає у творенні єдиного ландшафтно-історичного комплексу і парку „Високий замок” у розпланувальній структурі, природному каркасі, в системі відкритих територій та їх охоронних зон, а також в системі візуальних зв'язків міста Львова. Парк має багато цінних природних, культурних, археологічних та історичних місць, які варто дбайливо охороняти та експонувати. Домінування терас парку над містом разом з горою зумовлює його винятковість для міста як природного бельведеру, привабливість для відвідування цілорічно і асоціювання його силуету як однієї з візитівок міста.

Література

1. Плешкановська А. М. Деякі питання зеленого будівництва в сучасному місті / А. М. Плешкановська, О. С. Усова // Сучасні проблеми архітектури та містобудування – 2014. - № 36/2014. - С. 331-337.
2. Тімохін В. О. Архітектоніка ландшафтів і урбанізація міського середовища Києва / В. О. Тімохін // Сучасні проблеми архітектури та містобудування – 2016. - № 46/2016. - С. 339-346.
3. Тімохін В. О. Синергетичний підхід до проблем гуманізації урбанізованого середовища // Інноваційні технології в архітектурі і

- дизайні [Колективна монографія] / В. О. Тімохін. - Харків: ХНУБА, 2017. - С. 57-64.
4. Шебек Н. М. Природні передумови гармонізації архітектурного середовища / Н. М. Шебек // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – 2011. - №27/2016. - С. 140-151.
  5. Веркалець І. М. Врахування естетичних характеристик ландшафту при розробці стратегічних завдань розвитку озеленення м. Івано-Франківська / І. М. Веркалець // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – 2016 - № 43-2/2016. - С. 36-44.
  6. Czekieli-Świtalska E. Rozwój miasta a jego warunki geograficzno przyrodnicze i spuścizna historyczna na przykładzie Szczecina / E. Czekieli-Świtalska // *Przestrzeń i Forma*. – 2009. - №12/2009. – P. 233-250.
  7. Закон України про природно-заповідний фонд України. Доступ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
  8. Містобудівне проектування: Проектування структурних елементів міста. – Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017.
  9. Тупісь С. П. Природоохоронні об'єкти в архітектурно-планувальній структурі м. Львова / С. П. Тупісь // Досвід та перспективи розвитку міст України. – 2002. – Вип. 2: Охорона довкілля. Ландшафтна архітектура. - Київ: Діпромісто, 2002. – С. 273-278.
  10. Черкес Б. С. Методологічні основи дослідження міської ідентичності та її об'єктів-символів / Б. С. Черкес, Я. М. Юрик // Вісник Нац. Ун-ту "Львівська політехніка". Серія: Архітектура. - 2013. - № 757/2013. - С. 2-6.
  11. Криворучко О. Ю. Методи поживлення громадського простору на прикладі воркшопу з ревіталізації площі Митної у Львові / О. Ю. Криворучко // Вісник Нац. Ун-ту "Львівська політехніка". Серія: Архітектура. - 2015. - № 816/2015. - С. 125-132.
  12. Максим'юк М. Т. П'ятий фасад відкритих територій Львівського Бельведеру / Т. М. Максим'юк, В. В. Дідик // Вісник Нац. Ун-ту "Львівська політехніка". Серія: Архітектура. – 2011. – № 716/2011. – С. 166–181.
  13. Zachariasz A. O kształtowaniu systemów terenów zieleni miejskiej w kontekście zielonej infrastruktury, ze szczególnym uwzględnieniem Krakowa // *Zielona infrastruktura miasta [monografie / Politechnika Śląska]* / A. Zachariasz – 2014.- №515/2014. – Gliwice: Politechnika Śląska. - P. 59-88.
  14. Панченко Т. Ф. Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура [монографія] / Т. Ф. Панченко. - К.: Логос, 2009. – 176 с.

15. Петришин Г. П. Проект утримання та реконструкції парку «Високий замок» у Львові ГД № 643 (Науково-дослідна лабораторія НДЛ 117 НУЛП) / Петришин Г. П., Соснова Н. С., Тупісь С. П. - Львів 2017.
16. Історія Львова: у 3 т. / ред. Ю. Бірюльов // НАН України, Ін-т українознавства. – Львів: Центр Європи, 2007. – Т. 2. – С. 171–181.
17. Tożsamość krajobrazu miasta / nauk. red.: H. Petryshyn, E. Sochacka-Sutkowska. – Szczecin: ZUT. - 2012. – 361 p.
18. Кучерявий В. П. Сади і парки Львова / В. П. Кучерявий. – Львів: Світ, 2008. – 360 с.
19. Звіт про науково-дослідну роботу. Стан насаджень парку «Високий Замок» – пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення. – Львів, НЛТУ, 2005.
20. Дудин Р. Б. Консерваторська діяльність в історичних парках / Р. Б. Дудин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – №.18.12/2008. – С. 180-183.

Аннотация

Петришин Г. П., кандидат архітектури, професор; Соснова Н. С., кандидат архітектури, доцент; Тупісь С. П., архітектор, кафедра градостроїтельства Национального университета «Львовская политехника».

Реконструкция парка «Высокий замок» в контексте природного каркаса Львова.

Львов характеризуется сложным рельефом, который существенно повлиял на градообразующий процесс. Объекты природно-заповедного фонда, исторические парки и открытые пространства составляют в совокупности природный каркас города, что определяет как идентичность города, так и комфорт его жителей. Успешность сохранения и развития уникального ландшафтно-исторического комплекса Высокого замка обусловлены его значением в архитектурно-планированной структуре современного города. Реконструкция планировочной структуры и дендрофлоры парка, а также обогащение новыми элементами и удобными связями являются главными проектными задачами.

Ключевые слова: геоморфология города, природно-заповедны фонд Украины, природный каркас города, парк «Высокий замок», реконструкция.

Annotation

Petryshyn G. P., Ph.D., Prof.; Sosnova N. S., Ph.D., Associate Prof.; Tupis' S. P., Architect, Department of Urban Planning and Urban Design, Lviv Polytechnic National University.

Reconstruction of the park "Vusokyi castle" in the context of the Lviv natural structure.

Lviv has a complex relief, which had an impact on the city-forming process. The objects of the nature reserve fund, historical parks and open spaces form together with the natural framework of the city, which determines both the identity of the city and the comfort of its inhabitants. The success of the preservation and development of the unique landscape-historical complex of the High Castle is available due to its importance in the architectural and planning structure of the modern city. Reconstruction of the plantation structure and dendroflora of the park, as well as the enrichment by the new elements and convenient communications, are the main project tasks.

The concept of architectural and planning organization foresees division of the territory into landscape-territorial areas. In turn, landscape-territorial areas are divided into objects, which structurally include the smallest planning units - elements. The structural division of the park's territory, proposed by the author, allows it to be effectively monitored and ensure the conservation, development and planning of work on objects, elements and the entire territory. Much attention is paid to commutation of the "High Castle" park with other elements of the city's natural framework and the delineation of transport and pedestrian flows. In particular, the pedestrian bridge over the Opryshkivska street will connect the main terrace of the park and the territory of the regional landscape park "Znesinnya", planned pedestrian bridges over the railway will connect the park with the Pidzamche district on the north. In order to attract more guests to the park and facilitate access for disabled, the project provides a new means of transport - a hanging road that runs from the center of the city (Pivdalna St.) through the observation patio-belfry terrace to the upper terrace. The arrangement of the elevator from the foot of the Hill of the Lublin Union to the summit through the bridge is proposed. Due to the restoration of historical serpentine alleys, comfortable vertical links between different terraces of the park will be provided. Based on the composition analysis of the park and inventory of plantations, it is proposed to reconstruct or restore the characteristic style components of the park. The project also provides for the construction of new facilities, in particular: the Water Museum (northern entrance), the greenhouse-cafe (western entrance from B. Khmelnytsky St.), the "High Castle" museum with a model of the city (on the southern observation terrace), pavilions and places for relaxation. The domination of the terraces of the park over the city, together with the mountain, predetermines its exclusiveness for the city as a natural belfry, the attraction to visit throughout the year and its association as one of the business cards of the city.

Keywords: city geomorphology, nature reserve fund of Ukraine, natural framework of the city, "High Castle" park, reconstruction.